

slo context

po

voor het primair onderwijs

Een jaar lang feedback geven op Curriculum.nu

- Stimulerend signaleren op OBS Het Atelier
- Spelenderwijs werken aan taalontwikkeling
- Van peiling naar praktijk bij mondelinge taalvaardigheid

Geef je leerlingen een stem in het leerplan

Leerlingen keuzes geven in het leren is belangrijker geworden.

Echt participeren - meepraten en meebeslissen zoals leerlingen dat doen als lid van de maatschappij - gaat nog een stap verder.

Hoe oefen je dat op school?

Geef je leerlingen inspraak bij het bepalen van de inhoud van lessen door in de klas laagdrempelige vormen van participatie te gebruiken.

>> slo.nl/over-slo/nieuws/@12798/leerlingen-stem

Beste lezer,

Heb je de voorstellen voor nieuwe landelijke onderwijsdoelen al gezien? Veel mensen uit het onderwijs hebben de afgelopen 1,5 jaar hard gewerkt aan deze voorstellen binnen Curriculum.nu. In meerdere sessies hebben ze gekeken op welke punten het curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs vernieuwd zou moeten worden. De resultaten van de sessies zijn op scholen bekeken en voorzien van feedback. Een van deze ontwikkel-scholen die feedback leverde gedurende het proces vertelt in dit magazine over hun ervaringen. Voor hun team heeft nadenken over de voorstellen bijgedragen aan ontwikkelingen in het leerplan op school en aan hun groei als leraar.

Op 10 oktober bieden de ontwikkelteams binnen Curriculum.nu hun voorstellen aan minister Slob aan. En eind 2019 gaat de Tweede Kamer met de minister in debat over het vervolg. In dat vervolg worden de bouwstenen van Curriculum.nu uitgewerkt tot nieuwe kerndoelen en eindtermen. Als school hoef je niet te wachten tot de aanpassingen in de wet verankerd zijn. Ook dit schooljaar kun je al aan de slag om het curriculum te ontwikkelen zodat het aansluit bij de veranderende tijd. Deze SLO Context staat vol met praktijkvoorbeelden en tips die daarbij kunnen helpen.

Ik wens je een goede start van het schooljaar!

Marcia Joosen
Hoofdredacteur, m.joosen@slo.nl

Inhoud

- 4 Een jaar lang feedback geven op Curriculum.nu
- 8 Van peiling naar praktijk bij mondelinge taalvaardigheid
- 11 Wat kun je eigenlijk met digitale geletterdheid?
- 12 Uitgelicht
- 14 Spelenderwijs werken aan taalontwikkeling
- 17 Aan de slag met een schooleigen curriculum lastig?
- 18 Stimulerend signaleren op OBS Het Atelier
- 21 Nu al voorbereiden op de curriculumherziening?
- 22 10-14 onderwijs... hoe doe je dat nou?

Colofon

SLO Context is een uitgave van SLO.
ISSN 1878-7339

© SLO, Enschede, 2019.
Gehele of gedeeltelijke overname van onderdelen uit dit magazine is alleen toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie: Monique van der Hoeven, Marcia Joosen, Sanne Tromp, Christel Broekmaat

Eindredactie: Christel Broekmaat

Opmaak: Anne Floor Mensink

Fotografie cover: Wilco van Dijen

Druk: Drukkerij Roelofs, Enschede

Met dank aan: Ingrid Brummelman, Rianne Buist, Anja Jansen, Anouk Karpati, Marleen van der Lubbe en Willeke Rol.

Bestel- & informatieadres

SLO
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 4840 840
E info@slo.nl

company/slo
 SLO_nl
 SLO.expertisecentrum

>> slo.nl

Tekst: Suzanne Visser • Fotografie: Wilco van Dijen

Een jaar lang feedback geven op Curriculum.nu

‘Iedereen mag expert zijn’

Kindcentrum het Talent is een van de 84 ontwikkelscholen die het afgelopen jaar meewerkten aan Curriculum.nu. Met hun feedback kon het landelijke ontwikkelteam de curriculumvoorstellen verder aanscherpen. Andersom deden de leerkrachten van het Talent inspiratie op voor hun eigen school, vertelt directeur Anja Jansen. “We hebben echt een groei doorgemaakt.”

“Dit voorjaar vroegen we ons even af waar het met het leergebied Mens & natuur naartoe ging”, zegt Anja Jansen. “De curriculumherziening was al een jaar bezig en wij hadden het idee dat de voorstellen nog alle kanten op konden, zo breed waren ze nog. Maar ineens kwam er schot in. Aan het begin van de zomer zeiden we tegen elkaar: wow, ja, nú zien we vanuit de visie de bouwstenen voor het nieuwe curriculum ontstaan.”

3 O-Leren

Anja geeft leiding aan kindcentrum het Talent, een basisschool met ruim 225 leerlingen in het Brabantse Asten. Het afgelopen jaar waren zij een van de ruim tachtig ontwikkelscholen die structureel feedback gaven op voorstellen voor het nieuwe curriculum van het basis- en voortgezet onderwijs. Voor de leerkrachten van het Talent was dat geen onbekend terrein: zij zijn gewend hun eigen schoolcurriculum vorm te geven.

Vier jaar geleden begon hun school met een nieuw onderwijsconcept, passend bij de voorgeschiedenis (voorloperschool op het gebied van Wetenschap & technologie), de regionale situatie (Asten ligt in Brainportregio Eindhoven), en het gedachtengoed van Human Dynamics. Het nieuwe concept kreeg de naam 3 O-Leren mee: onderzoeken en ontwerpen in een ondernemende context. Sinds drie jaar werkt de school ook in een nieuw gebouw, dat helemaal past bij dit concept.

Een kenmerk van de school is dat het onderwijs thematisch van opzet is. In elk schooljaar komen zes thema's aan bod, waarvan er twee schoolbreed worden uitgevoerd. De leerkrachten stellen zelf de thema's vast en ontwikkelen alle lessen. Daarbij gebruiken ze onder meer de leerlijnen van SLO als vertrekpunt. Hoewel de leerkrachten inmiddels vier jaar bezig zijn, hebben ze voor hun gevoel nog veel te leren, zegt Anja. “Je wordt toch weleens onzeker als je alle bestaande methodieken aan de kant zet. Leerkrachten zeggen soms tegen mij: doen we het wel goed? Voldoet datgene wat wij de leerlingen bieden, wel aan alle eisen? Daarom was het heel fijn om op een onderwerp dat bij ons past, met de landelijke curriculumontwikkeling te kunnen meekijken.”

Klankbord

Anja hoefde dus niet lang na te denken toen het bericht kwam dat er ontwikkelscholen werden gezocht. “Sowieso vond ik het geweldig dat het veld betrokken

werd in de zoektocht naar een nieuw curriculum. Rond de start van Curriculum.nu ben ik naar British Columbia in Canada geweest om te kijken hoe ze het daar aanpakten en ook daar werd het nieuwe curriculum samen met het veld ontwikkeld.”

In het Nederlandse proces functioneerden de ontwikkelscholen vooral als klankbord voor de leraren en schoolleiders in de landelijke ontwikkelteams. Gedurende anderhalf jaar keken ze naar de voorstellen waar de ontwikkelteams mee kwamen. “In ons geval ging het om Mens & natuur, omdat daar technologie in zit, wat past bij ons profiel”, zegt Anja. “Het ontwikkelteam zette steeds voorstellen en vragen klaar in een digitale omgeving. Onze leerkrachten keken er zelf naar en haalden ook reacties op bij leerlingen en ouders. Daar maakten we per ronde één analyse van en die gaven we terug aan het ontwikkelteam. Ook hebben we deelgenomen aan landelijke bijeenkomsten.”

“We hebben het afgelopen jaar echt stappen gezet.”

Iedereen expert

De winst zat niet alleen op landelijk niveau, zegt Anja. “Ook voor ons is het goed geweest. Alle ontwikkelscholen kregen van Curriculum.nu de vraag om hun ervaringen met andere scholen te delen. Op zich deden we dat al binnen de groep Brainportscholen waarvan we lid zijn. Maar nu kregen we ook van andere scholen de vraag of ze bij ons konden langskomen om te kijken wat we doen en met ons team in gesprek te gaan. Dat zet je aan het nadenken: hoe werken wij eigenlijk? Hoe leren wij van elkaar? Soms voelt het ongemakkelijk: wie ben ik om anderen te vertellen wat ze kunnen doen? Tegen een leerkracht die met deze vraag bij mij kwam, heb ik gezegd: op dit gebied ben jij de expert. Dat besef, dat iedereen in de school op een gebied expert mag zijn, is een aspect van schoolontwikkeling dat Curriculum.nu heeft bevorderd. Ook persoonlijk hebben leerkrachten een groei doorgemaakt, in hun rol van curriculumontwikkelaar of kartrekker. Sommigen hebben aangegeven dat ze zich hierin verder willen scholen.”

Samen voorbereiden

Anja ziet dat haar leerkrachten meer vertrouwen hebben gekregen in de curriculumontwikkeling op school. “We hebben het afgelopen jaar echt stappen gezet. Zo hebben we lesformats gemaakt waarmee leerkrachten de thema's voor hun eigen lessen kunnen uitwerken zonder dat ze het gevaar lopen leerdoelen of

doorlopende leerlijnen uit het oog te verliezen. We bereiden onze lessen na schooltijd nu ook samen voor. Dat levert interessante ontdekkingen op, bijvoorbeeld dat een thema als Mens & natuur ook raakvlakken heeft met rekenen en taal. Verder zijn we bezig met formatief toetsen – moeten we toe naar andere rapporten? – en hebben we de ontwikkeling van een digitaal leerlingportfolio in gang gezet, waar alle leerdoelen en leerlijnen in zitten. Elke leerkracht kan dan voor leerlingen opdrachten op maat klaar zetten.”

Volgende ronde

En de voorstellen voor het nieuwe curriculum zelf? “Wij zijn enthousiast over de manier waarop in alle curriculumvoorstellen met verbindende thema’s wordt gewerkt. Dat past heel goed bij de schoolbrede thema’s waarmee wij werken. Voor Mens & natuur hebben de meest recente voorstellen een helderheid gebracht waar we blij mee zijn. Als ontwikkelschool hebben we toegang gekregen tot een website die inzicht geeft in alle grote bouwstenen en in de overlap tussen leergebieden. Tijdens een bijeenkomst eind juni zag je dat dit voor iedereen meer duidelijkheid biedt. Voor ons zijn de voorstellen nu herkenbaar. We zien waar het nieuwe curriculum naartoe gaat, zeker voor Mens & natuur. Ik hoop dan ook dat de minister akkoord gaat. Wel denk ik dat het belangrijk is om in de volgende ronde ook scholen te betrekken die nog niet actief met hun curriculum bezig zijn. Ik heb de indruk dat er echt nog scholen zijn die niet weten wat er gaat gebeuren.”

Klein beginnen

In voorbereiding daarop is het goed om op kleine schaal met het curriculum aan de slag te gaan, vindt Anja. “Het maakt niet uit met welk vakgebied je begint, kijk vooral wat er in je school allemaal voor moois aanwezig is. Welke leerkracht heeft de moed om iets anders te gaan doen? Wie durft er de komende veertien dagen te experimenteren met rekenen? Serveer initiatieven niet meteen af als ze niet leiden tot iets wat je kunt toetsen. Begin met proeftuintjes en faciliteer deze. Kijk wat past: misschien wil je geen eigen curriculum maken, maar vrijere methodieken als bijvoorbeeld IPC, het International Primary Curriculum, gebruiken. Hoe dan ook: als je leerkrachten meer autonomie geeft in het omgaan met het curriculum, zul je verstandig staan van wat er gebeurt. Curriculumontwikkeling moet liggen bij de leerkrachten: alleen zij weten welke klassen ze voor zich hebben. Maar leerkrachten zullen dan wel in professionele leergemeenschappen moeten samenwerken. Want werken aan het curriculum kun je niet alleen.”

De voorstellen komen echt uit het werkveld

Op 10 oktober krijgt minister Slob de bouwstenen voor een nieuw curriculum in het primair en voortgezet onderwijs aangeboden. Ingrid Brummelman is directeur bij Curriculum.nu, de projectorganisatie die in opdracht van een groot aantal onderwijsorganisaties de afgelopen tijd het traject Curriculum.nu heeft gecoördineerd. Hoe is dat verlopen? Wat viel mee, wat viel tegen? En wat kunnen scholen de komende tijd verwachten?

Ieder curriculum heeft van tijd tot tijd onderhoud nodig. Wat maakt Curriculum.nu anders?

“Het unieke is dat leraren ditmaal *in the lead* zijn. De voorstellen voor het nieuwe curriculum zijn niet gemaakt door vakexperts, maar afkomstig van teams van leraren en schoolleiders. Zij hebben wel intensief met deskundigen samengewerkt, maar de voorstellen komen uit het werkveld. Dat is in Nederland niet eerder gebeurd.”

In hoeverre hebben alle leraren en schoolleiders de kans gehad mee te denken?

“Ze konden natuurlijk niet allemaal meedoen aan een ontwikkelteam, maar ze hebben wel allemaal kunnen meedenken. In totaal zaten er 125 leraren en 18 schoolleiders in 9 ontwikkelteams. Daarnaast hebben leraren en schoolleiders van 84 ontwikkelscholen systematisch feedback gegeven op de voorstellen. Ook hebben veel docenten meegedacht tijdens bijeenkomsten in het land. En tot slot kon iedere leraar of schoolleider via de website rechtstreeks feedback geven op de voorstellen.”

Hoe zet je ‘teachers in the lead’ bij curriculumherziening? Moesten jullie zelf het wiel uitvinden?

“Nee, in het buitenland gebeurt het ook. Wij hebben ons in het bijzonder laten inspireren door de manier waarop dit in verschillende provincies in Canada is aangepakt. Daar zijn ze inmiddels al wat verder en zijn de nieuwe curricula deels ingevoerd.”

Is het proces soepel verlopen? Wat viel mee, wat viel tegen?

“We hebben met brede ontwikkelteams gewerkt – op en vo samen – en dat heeft heel goed uitgepakt. De teamleden leren veel van elkaar en van wat er in de andere onderwijstypes gebeurt en dat is belangrijk voor de samenhang in de voorstellen. Maar we hebben

ook ontdekt dat er in de huidige aansluiting tussen po en vo veel meer lacunes zitten dan gedacht. ‘Meten’ en ‘meetkunde’ is in het po bijvoorbeeld heel iets anders dan in het vo. In dergelijke gevallen moet je eerst vaststellen waar je het over hebt voordat je samen nieuwe voorstellen kunt maken. Waar zitten de verschillen in kaders en definities? Zo kom je tot een gemeenschappelijke taal die je voor nieuwe voorstellen kunt gebruiken.”

Zijn er leergebieden waarvoor het maken van curriculumvoorstellen extra makkelijk of moeilijk was?

“Bij de nieuwe leergebieden, zoals digitale geletterdheid en burgerschap, was het makkelijker dan bij leergebieden die uit bestaande vakken zijn samengesteld, zoals Mens & maatschappij en Mens & natuur. Die hebben meer historie, daar zijn meer meningen over. Dan is het ingewikkelder om het eens te worden. Overigens, ik zeg het nog maar een keer: de bestaande vakken gaan niet verdwijnen. In de leergebieden hebben we er alleen meer samenhang en verbinding tussen aangebracht. De onderwijsinhoud is zo beschreven dat scholen zelf kunnen beslissen hoe ze deze aanbieden: in vakken of meer vakoverstijgend.”

Wat hebben jullie gedaan om ervoor te zorgen dat de voorstellen voor alle scholen bruikbaar zijn?

“Allereerst hebben we bij de samenstelling van de ontwikkelteams goed gekeken naar diversiteit. Er zaten echt allerlei mensen in: leraren en schoolleiders, po en vo, ook speciaal onderwijs en praktijkonderwijs, van kleuterjuf tot bovenbouwdocent gymnasium, van stad tot platteland, mensen vanuit verschillende onderwijsconcepten en verschillende denominaties. Dat helpt eenzijdigheid voorkomen. Vervolgens hebben we meerdere feedback- en consultatierondes ingericht. Daardoor konden de voorstellen echt in wisselwerking tot stand komen: met de ontwikkelscholen, met onze eigen adviesgroep, met wetenschappers, vak-verenigingen en daarnaast met heel veel partijen in het land. Eerst spraken we die partijen vooral een-op-een, maar later zijn we bijeenkomsten met meer partijen gaan organiseren zodat ze ook van elkaars gezichtspunten kennis konden nemen.”

Hoe doe je recht aan alle feedback? Wat als er tegenstrijdige punten worden ingebracht?

“De ontwikkelteams hebben per ronde steeds alle feedback verzameld, geanalyseerd en geordend. Dan keek ieder teamlid er eerst individueel naar:

hoe vind ik dat we hiermee moeten omgaan? Vervolgens hebben ze dat samen besproken en een besluit genomen. Bij tegenstrijdigheden betekent dat soms inderdaad dat opmerkingen terzijde worden gelegd. Je moet een knoop doorhakken.”

Is iedereen straks tevreden of is dat een illusie?

“Er zullen altijd mensen zijn die vinden dat er in de voorstellen onvoldoende aandacht is voor datgene wat zij het allerbelangrijkst vinden. Daarbij is het goed te bedenken dat de voorstellen alleen de kern van het curriculum beschrijven, dat is zo’n 70% van de onderwijstijd. De resterende 30% kunnen scholen zelf invullen, passend bij hun eigen visie, leerling-populatie en de behoeften in hun omgeving.”

Wanneer verwacht je dat scholen op zijn vroegst een nieuw curriculum in handen hebben?

“Op 10 oktober presenteren we de voorstellen aan minister Slob. Als de minister de voorstellen overneemt en de Kamer akkoord gaat, is de volgende stap dat de voorstellen worden uitgewerkt tot kerndoelen en eindtermen. Er zal al snel een jaar of twee à drie overheen gaan voordat de scholen daadwerkelijk een nieuw curriculum in handen krijgen.”

 Nu al voorbereiden op de curriculumherziening?

Zie pagina 21.

Tekst: Femke van den Berg • Beeldmateriaal: Inspectie van het onderwijs, Shutterstock

Van peiling naar praktijk bij mondelinge taalvaardigheid

Voorbeeldlessen helpen scholen op weg

Hoe kun je de mondelinge taalvaardigheid van kinderen bevorderen? De uitkomsten van het recente peilingsonderzoek van de inspectie bracht SLO ertoe om een didactische handreiking voor leerkrachten te ontwikkelen.

“Goede mondelinge taalvaardigheid helpt je om effectief te communiceren met anderen. Bovendien vormen mondelinge vaardigheden de basis voor schriftelijke uitdrukkingsvaardigheden. Het is dus belangrijk dat kinderen hun spreek-, luister- en gespreksvaardigheden goed ontwikkelen”, stelt Mariëtte Hoogeveen, leerplanontwikkelaar en taalspecialist bij SLO. De overheid vindt het een taak van de school om daaraan bij te dragen. In de kerndoelen voor het primair onderwijs zijn de wettelijk voorgeschreven doelen voor het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid opgenomen. Deze zijn globaal geformuleerd en betreffen doelen voor het onderwijsaanbod. De beheersingsdoelen in het Referentiekader Taal maken duidelijk wat leerlingen op een bepaald moment moeten kennen en kunnen. Ze hebben betrekking op de subdomeinen: Spreken, Luisteren, Gesprekken voeren.

Peilingsonderzoek en domeinbeschrijving

Hoe ziet het onderwijs in mondelinge taalvaardigheden eruit in de praktijk? Wat bieden scholen aan? En hoe goed presteren leerlingen? Om hierop zicht te krijgen, worden er om de zeven à acht jaar peilingsonderzoeken gehouden aan het einde van het (speciaal) basisonderwijs. De Inspectie van het Onderwijs stuurt deze peilingen aan (Peil.onderwijs).

“De peilingsonderzoeken worden gedaan op basis van een zogenaamde domeinbeschrijving, waarin staat wat scholen op grond van de wettelijke doelen geacht worden aan te bieden in de klas”, zegt Mariëtte. SLO ontwikkelde in 2016 de domeinbeschrijving voor deze peiling, in samenspraak met de inspectie, leraren, schoolleiders, diverse domeinexperts.

Ruime meerderheid haalt 1F

Het peilingsonderzoek Peil.Mondelinge taalvaardigheid werd in 2016/2017 uitgevoerd. De resultaten geven

Figuur 1 >

zicht op de vaardigheid van leerlingen eind groep 8 en op het onderwijsleerproces voor mondelinge taalvaardigheid op de deelnemende scholen. “Het bleek dat respectievelijk 95, 92 en 87 procent van de leerlingen het fundamentele niveau 1F voor Luisteren, Spreken en Gesprekken beheerst in groep 8”, vertelt Marleen van der Lubbe, programmamanager Peil (zie figuur 1). “Het streefniveau 1S/2F wordt beheerst door 40 procent voor Luisteren, 62 procent voor Spreken en 49 procent voor Gesprekken. Bij het opstellen van de referentieniveaus is de ambitie geformuleerd dat 65 procent van de leerlingen 1S/2F zou moeten behalen aan het eind van het primair onderwijs. Dat wordt dus niet gehaald. We hebben niet onderzocht hoe dat komt. Wel weten we uit ander onderzoek dat het Nederlandse onderwijs er goed in slaagt om bijna alle leerlingen naar de basis te brengen, terwijl we er minder goed in zijn om veel kinderen op een hoger niveau te laten presteren.”

Waarop zijn de doelen gebaseerd?

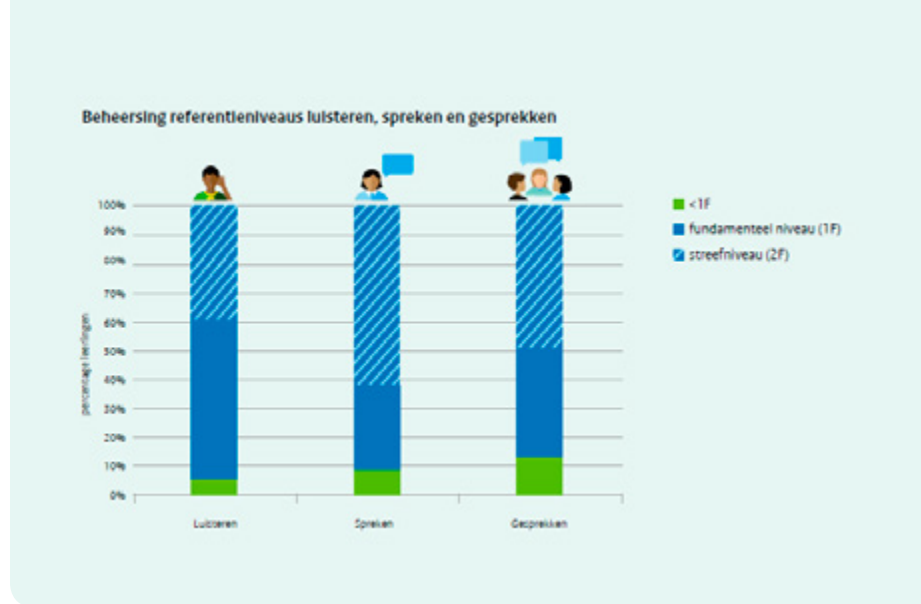
Een ruime meerderheid van de scholen in het peilingsonderzoek heeft doelen geformuleerd op het gebied van mondelinge taalvaardigheid in het school- of taalbeleidsplan. Deze zijn meestal gebaseerd op de kerndoelen of taalmethode; twintig procent noemt de referentieniveaus voor Luisteren, Spreken en Gesprekken als basis. “Er wordt relatief weinig tijd en structurele, intentionele aandacht besteed aan mondelinge taalvaardigheid”, constateert Mariëtte. “Dat komt onder meer doordat voor scholen niet helder is wat leerlingen op verschillende momenten in hun schoolloopbaan moeten kunnen op het gebied van mondelinge taalvaardigheid én hoe je de vaardigheden – vooral op het gebied van Spreken en Gesprekken voeren – kunt bevorderen en beoordelen.”

“Het gaat niet vanzelf”

Vooraf schoolleiders vertelden in het onderzoek dat er veel gedaan wordt aan mondelinge taalvaardigheid. “Leerlingen spreken en luisteren voortdurend, want mondelinge taal is bij alle vakken aan de orde. Bijvoorbeeld als leerlingen praten over een opdracht bij wereldoriëntatie of luisteren naar een instructie bij rekenen”, vertelt Mariëtte. “Maar dan is taal vooral middel en geen doel. Ook belangrijk, want kinderen ontwikkelen hun mondelinge taalvaardigheid ook door taal veel te gebruiken. Maar er zijn mondelinge taalvaardigheden die zij niet vanzelf verwerven, zoals een discussie voeren, een monoloog houden, je bijdrage afstemmen op gesprekspartners, aantekeningen maken bij gesproken teksten. Zoiets vergt doelgerichte instructie, oefening, feedback.”

Didactisering en reflectiewijzer

Om het mondelinge taalonderwijs een impuls te geven, besloot de inspectie de taken uit het peilingsonderzoek voor Spreken en Gesprekken beschikbaar te stellen aan scholen. “Deze waren echter specifiek ontwikkeld om

prestaties van leerlingen in kaart te brengen en niet zomaar door leerkrachten te worden toegepast. Samen met de inspectie hebben mijn collega Inge Jansen en ik ze daarom bewerkt voor gebruik in de klas”, vertelt Mariëtte. “De taken zijn omgebouwd tot kant-en-klare lessen, bedoeld als voorbeeld van hoe het onderwijs in Spreken en Gesprekken in groep 8 inhoud en vorm kan krijgen door zinvolle en betekenisvolle taken. Zie pagina 10 voor een voorbeeld (red.). Naast deze didactische suggesties kunnen scholen gebruikmaken van een *Reflectiewijzer Mondelinge taalvaardigheid* voor schoolteams, ontwikkeld door het Expertisecentrum Nederlands, in opdracht van en in samenwerking met de inspectie. Hiermee kunnen teams van gedachten wisselen over het mondelinge taalonderwijs op hun scholen.”

School heeft invloed

“Als scholen structureler en doelgerichter aandacht schenken aan mondelinge taalvaardigheid, kan dat de leerlingprestaties bevorderen”, stelt Marleen. “Op de ene school is het gemiddelde mondelinge taalvaardigheidsniveau hoger dan op de andere. Ongeveer 20 procent van de prestatieverschillen tussen leerlingen kan worden toegeschreven aan verschillen op het niveau van de school en haar omgeving.” Marleen en Mariëtte bevelen de Reflectiewijzer en didactische handreiking aan, zodat scholen hun onderwijs in mondelinge taalvaardigheid een impuls kunnen geven. “Dankzij de samenwerking tussen verschillende partijen, liggen er mooie producten die goed bruikbaar zijn”, zegt Marleen. Mariëtte: “We verwachten dat leerkrachten ervaren dat deze producten helpen bij het geven én ontwikkelen van inspirerende lessen mondelinge taalvaardigheid en het invulling geven aan het onderwijs in mondelinge taalvaardigheid in bredere zin.”

Meer informatie:

Didactische handreiking: >> slo.nl/@12258/peiling-praktijk

Reflectiewijzer: >> onderwijsinspectie.nl,
zoek: reflectiewijzer.

Verkort voorbeeld van lesbeschrijving Spreken

Omschrijving taak:

Maak een vlog over je favoriete plek

Niveau: 1S/2F

Tijdsduur:

- Les 1: oriëntatie (40 minuten)
- Les 2: uitvoering (60 minuten)
- Les 3: reflectie (20 minuten)

Hulpmiddelen leerkracht: lesbeschrijving, kopieën van spreekkaarten voor leerlingen, kopieën van bespreekkaarten.

Hulpmiddelen leerling: telefoon/videocamera, opdracht bij oriëntatie op de vlogs, spreekkaart, spreekhulp, tips voor het kijken, bespreekkaart.

De spreektaak

Tot het onderdeel Spreken in het Referentiekader Taal behoort: de monoloog. Er is gekozen voor een eigentijdse invulling: de vlog.

Doel van de vlog

Leerlingen informeren hun klasgenoten over hun favoriete plek. Ook amuseren speelt een rol.

Kenmerken taakuitvoering

Hiermee wordt aangegeven wat leerlingen moeten kunnen voor de beheersing van niveau 1S/2F. De focus van de instructie ligt op samenhang en afstemming op het publiek. Bij samenhang zijn de aandachtspunten: opbouw van de vlog, tekst en beeld vullen elkaar aan. Bij afstemming op publiek draait het om: rekening houden met het publiek, informatieve waarde van de vlog, dat de vlog leuk is om naar te kijken/luisteren, en dat leerlingen voorbeelden en eigen ervaringen gebruiken.

Uitvoering van de les

A Oriëntatie

1. Bespreek via de werkvorm Denken-Delen-Uitwisselen een aantal vragen (uit de handreiking).
2. Bekijk met de leerlingen een aantal vlogs (suggesties staan in de handreiking).

3. Leerlingen ordenen individueel vlogs van goed naar minder goed. In kleine groepjes bespreken ze enkele ordeningen. Bespreek daarna klassikaal de ordening van een paar groepjes, zodat leerlingen zicht krijgen op kenmerken van een goede vlog.
4. Modeleer de bespreking van een vlog aan de hand van de aandachtspunten.

B Uitvoering

Vlog maken

1. Leg opdracht uit. Sta stil bij: onderwerp, doel, publiek, lengte en aandachtspunten van de vlog.
2. Maak tweetallen.
3. Deel spreekkaarten uit.
4. Leerlingen bereiden individueel hun vlog voor, door de voorkant van de spreekkaart in te vullen.
5. Leerlingen bereiden in tweetallen de vlog voor en nemen hun vlog op.

C Reflectie

Vlog bekijken

1. Maak groepjes van vier, met daarin twee tweetallen die elkaar hebben gefilmd.
2. Vertel leerlingen dat zij de vlogs later bespreken. Eén leerling leidt de bespreking, van de andere drie wordt hun vlog besproken. Kies een gespreksleider.
3. Vertel dat de vlogs aan de hand van de aandachtspunten worden bekeken. Deel bespreekkaarten uit. Vraag leerlingen de uitleg van de bespreking te lezen.
4. Leerlingen bekijken elkaars vlogs.
5. Leerlingen vullen het bespreekformulier van twee andere leerlingen in. De gespreksleider leidt de bespreking.

Vlog bespreken

1. Leg uit hoe de vlogs besproken worden m.b.v. de bespreekkaart (samenhang en publieksgerichtheid) en moedig leerlingen aan hierbij de 'gespreksregels' toe te passen.
2. Blik klassikaal terug op hun ervaringen, gespreksregels en aandachtspunten.
3. Leerlingen bewaren de ingevulde bespreekkaarten, als input voor een volgende spreektaak. ☑

Wat kun je eigenlijk met digitale geletterdheid?

“Kijk, dit is een animatie die mijn leerlingen vandaag maakten met PowerPoint.” Een bal stuitert over het scherm, verandert van vorm en spat uit elkaar. Pieter, leraar in het basisonderwijs, laat enthousiast zien wat zijn leerlingen die dag hebben bedacht. “Veel mensen weten niet dat je met PowerPoint grappige animaties kunt maken. Heel simpel en effectief. Ik laat ze ook programmeren met Scratch, maar eenvoudig beginnen is wel het uitgangspunt.”

Onbewust digitaal

Pieter geeft twee dagen in de week ICT-basisvaardigheden en mediawijsheid aan groep 5 en 6. Hij ziet wel dat het weinig terugkomt in andere lessen omdat zijn collega's digitale geletterdheid een lastig onderwerp vinden. Ze zijn zich vaak niet bewust dat ze als leraar behoorlijk wat digitale middelen gebruiken. Ze werken zelf met digiborden, e-mail en leerlingvolgsystemen maar laten het gebruik van digitale middelen in de klas liggen omdat ze er vanuit gaan dat leerlingen wel weten hoe ze daarmee moeten omgaan. Als leerlingen een werkstuk of spreekbeurt moeten voorbereiden op de computer, laten ze de begeleiding over aan Pieter of de ouders.

Meer dan mediawijsheid

Weten hoe digitale middelen werken en ze gebruiken, valt onder digitale geletterdheid. In het leerproces gaat het om ICT-basisvaardigheden, informatievaardigheden, mediawijsheid en computational thinking. Onder computational thinking valt zowel het oplossen van problemen met behulp van de computer, als begrip van de werking van een app als Buienradar. Om leraren te inspireren heeft SLO leerlijnen gemaakt die beschrijven welke doelen en onderwerpen je voor digitale geletterdheid in het basis- en voortgezet onderwijs kunt gebruiken.

Nieuwe uitwerkingen voor digitale geletterdheid

“Het is niet duidelijk wat je op school nu precies aan digitale geletterdheid moet of kunt doen”, geeft Pieter aan. In de kerndoelen komt ICT niet voor en er zijn verschillende uitwerkingen beschikbaar. “Dat is ook de reden dat ons schoolbestuur in de visie vooral ingaat op het gebruiken van ICT voor onderwijs. Maar welke uitwerking gebruik je in de klas?”

Binnen Curriculum.nu werkt het ontwikkelteam digitale geletterdheid aan een voorstel voor introductie van het leergebied in de kerndoelen. Hun conceptvoorstel van 7 mei 2019 bevat een visie en een beschrijving in de vorm van grote opdrachten en bouwstenen. Voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs wordt een voorstel gedaan wat leerlingen zouden moeten kennen en kunnen op dit gebied. Ook formuleert het team aanbevelingen voor de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

Digitale geletterdheid verplicht?

Digitale geletterdheid is tot nog toe geen verplicht onderdeel van het curriculum, maar dat kan veranderen. In het regeerakkoord staat dat er in 2019 meer aandacht komt voor digitale geletterdheid. Voor wettelijke verankering is het nog iets te vroeg, maar er is wel meer duidelijkheid over de uitgangspunten voor digitale geletterdheid. De conceptvoorstellen van Curriculum.nu zijn de meest volledige uitwerkingen tot nu toe. Geïnteresseerde docenten en schoolleiders kunnen hiermee direct aan de slag. “De uitwerkingen zijn misschien nog niet officieel maar al wel degelijk een richting waar ik mee aan de slag kan”, vindt Pieter. “Ik ga ze gebruiken om te vergelijken wat we al doen, welke leermiddelen we inzetten, en om het gesprek erover te voeren met mijn collega's en het schoolbestuur.”

11 slo

Meer informatie en uitwerkingen:

- Curriculum.nu conceptvoorstel voor het leergebied digitale geletterdheid -
» curriculum.nu/ontwikkelteam/digitale-geletterdheid
- Voorbeeldleerlijnen digitale geletterdheid voor po en vo -
» curriculumvandetoeekomst.slo.nl/projecten/leerlijnen-digitale-geletterdheid

WIST JE DAT WE OOK ACTIEF ZIJN OP SOCIAL MEDIA? VOLG ONS OP LINKEDIN, FACEBOOK EN TWITTER EN BLIJF OP DE HOOGTE VAN DE LAATSTE ONTWIKKELINGEN, INTERESSANTE VERHALEN EN NIEUWS OP HET GEBIED VAN CURRICULUMONTWIKKELING, SLO-ACTIVITEITEN EN -PROJECTEN.

 COMPANY/SLO
 @SLO_nl
 SLO.EXPERTISECENTRUM

NIEUWS

In het najaar van 2019 besluit de Tweede Kamer over de vraag of digitale geletterdheid inderdaad in het curriculum terugkomt in de vorm van kerndoelen. Waarom is het nodig en waarom nu?

Beluister de Kennisnet-podcast waarin Remco Pijpers spreekt met Kunna Smit, lid van het ontwikkelteam digitale geletterdheid van Curriculum.nu en SLO'er Hans de Vries.

>> kennisnet.nl/artikel/digitale-geletterdheid-in-het-nieuwe-curriculum

Van peiling naar praktijk bij mondelinge taalvaardigheid

Een bewerking van de taken uit de peiling voor groep 8

Auteurs: Mariëtte Hooegeveen, Inge Jansen

Handreiking met didactische suggesties voor een spreektaak (het houden van een vlog over je favoriete plek) en een gesprekstaak (het voeren van een besluitvormend overleg over het verzamelen van geld voor een goed doel).

>> slo.nl/publish/pages/10897/van-peiling-naar-praktijk-bij-mondelinge-taalvaardigheid.pdf

Leesvaardigheid in het basisonderwijs

Domeinbeschrijving ten behoeve van peilingsonderzoek

Auteurs: Maaïke Pulles, Joanneke Prenger

Basisdocument voor de peiling naar het onderwijsleerproces en de leerresultaten van het domein leesvaardigheid binnen het taalonderwijs op de basisschool en in het sbo van de Inspectie van het Onderwijs.

>> slo.nl/publish/pages/10893/leesvaardigheid-in-het-basisonderwijs-domeinbeschrijving.pdf

CONFERENTIE WAAR 10-14 ONDERWIJS ELKAAR ONTMOET

6 november 2019 - Amsterdam

Deze conferentie is bedoeld voor leraren en schoolleiders van (startende) 10-14 onderwijsinitiatieven; we willen vooral van elkaar leren.

>> events.slo.nl/nl/event/2019-11-06-waar-10-14-onderwijs-elkaar-ontmoet

MAAK JE EIGEN WILHELMUS

Op 27 juni 2019 lanceren de Universiteit Utrecht, SLO en andere partners de mini-docu *How to Wilhelmus*, een website waarop leerlingen aan de slag kunnen met ons nationale volkslied. Ze ontdekken het verhaal achter de tekst en de muziek vanuit het idee dat het Wilhelmus 450 jaar geleden dezelfde functie had als sociale media nu. Met de jambox kunnen ze hun eigen Wilhelmus maken.

>> howtowilhelmus.nl/

DOELEN JONGE KIND

SLO heeft voor het jonge kind (fase 1) bij ieder leergebied een inhoudskaart ontwikkeld met een overzicht van het mogelijke aanbod in de vorm van aanbodsdoelen. Deze doelen geven een richting waarin kinderen onderwerpen verkennen en ermee leren omgaan. Er zijn inhoudskaarten voor taal, rekenen-wiskunde, Engels, oriëntatie op jezelf en de wereld, kunstzinnige oriëntatie, digitale geletterdheid, sociaal-emotionele ontwikkeling en bewegingsonderwijs.

Nieuwsgierig?:

>> slo.nl/thema/meer/jonge-kind/doelen-jonge-kind/

UITREIKING ONDERWIJS TOP TALENT PRIJS

De Onderwijstoptalentprijs haalt talentvolle aankomende leraren (pabo's en eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen) voor het voetlicht. SLO wil als partner van de OTTP aandacht vragen voor curriculumbewustzijn bij leraren in opleiding. De prijs wordt uitgereikt tijdens de Onderwijsweek op 3 oktober 2019.

>> onderwijstoptalentprijs.nl

13 slo

Tekst: Karlijn Meulman • Fotografie: Jan Scharthman

Leestips:

>> pratenmetpim.nl

>> slo.nl/thema/meer/jonge-kind/doelen-jonge-kind

>> deeltijdschakelklassenenschede.nl

Intensief taalprogramma groep 2

Spelenderwijs werken aan taalontwikkeling

Elk kind heeft taal nodig om zich te uiten, om te leren en te spelen. Het is dan ook belangrijk dat kinderen met een taalachterstand zo jong mogelijk extra hulp krijgen. In de gemeente Enschede zijn deeltijdschakelklassen opgezet voor kinderen in groep 2 die veel problemen hebben met taal. De klassen werken zonder methode: ze ontwikkelden hun eigen werkwijze en lesmateriaal en bereiden kinderen zo voor op het leren lezen en schrijven.

De deeltijdschakelklassen in Enschede zijn bedoeld voor kinderen in groep 2, die achterlopen in hun taalontwikkeling. Vaak zijn dat kinderen met Nederlands als tweede taal of met een taalontwikkelingsstoornis. De deeltijdschakelklassen ontwikkelden met subsidie van de gemeente Enschede eigen lesmateriaal, *Praten met Pim*, bedoeld om de woordenschat van kinderen te vergroten.

Praten met Pim: woordenschat ontwikkelen

“Er zijn natuurlijk al woordenlijsten, maar die zijn vaak verouderd”, zegt Rianne Buist, teamleider deeltijdschakelklassen. “Ons team en de VVE-coaches stelden een nieuwe woordenlijst samen, verdeeld in woorden voor peuters en kleuters en uitbreidingswoorden. We zetten drie illustratoren aan het werk die per woord een kaart met een afbeelding én het woord maakten. We kozen voor woorden binnen thema’s die aansluiten bij de belevingswereld van de kinderen, zoals ‘Dit ben ik’, ‘Familie’ en ‘Buitenspelen’. Naast woordkaarten hebben we vertelkaarten, praatplaten en liedjes én een praktische handleiding laten maken. Het is een mooie methodiek om spelenderwijs veel woorden te leren.”

Spelenderwijs oefenen met woorden

Anouk Karpati is leerkracht en co-teacher in de deeltijdschakelklas van IKC Bastion. Ze laat zien hoe het lesgeven met *Praten met Pim* in de praktijk werkt. In december zijn de leerlingen bezig met het thema ‘kerst’. Anouk heeft het boek *‘Rikki wil een kerstboom’* voorgelezen aan haar negen leerlingen en samen met hen de moeilijke woorden uit het boek besproken. Nu is het tijd voor de kinderen om spelenderwijs te oefenen met die woorden. Ze hebben allemaal een andere prent gekregen, met afbeeldingen uit het boek. De kinderen moeten gaan staan als Anouk een woord noemt dat op hun prent afgebeeld staat. “Ga staan als...er een slee op je plaat staat”, zegt ze. De kinderen luisteren geconcentreerd en gaan meteen trots staan zodra ze een woord horen dat ze terugzien op hun tekening. Al hebben ze soms ook wat vragen, want wat is balanceren, en wat betekent ‘ijspegel’?

Voelen, horen, zien en spelen

“We werken aan de hand van thema’s”, legt Anouk uit. “Elk thema bouwen we stap voor stap op, van passief naar actief taalgebruik. Ik begin met het uitleggen van woorden en lees vervolgens een bijbehorend verhaal uit een boek voor. Samen spelen we verschillende taalspelletjes en zorgen we dat de woorden tussen de oren komen. Aan het einde van de week spelen de kinderen samen het verhaal na en gebruiken ze actief al die geleerde woorden. Niet alleen in het toneelstuk, maar ook in de onderlinge communicatie.”

Deeltijdschakelklassen Enschede: zo werkt het

Bestuurders van scholenkoepels en kinderopvang en de gemeente Enschede zetten samen acht deeltijdschakelklassen op voor kinderen in groep 2. Die zijn gevestigd in Integraal KindCentra (IKC) in verschillende wijken. Basisscholen kunnen leerlingen aanmelden en na een intensieve selectieprocedure wordt bepaald of een plek in een deeltijdschakelklas voor hen de juiste oplossing is. Een schooljaar lang komen de kinderen drie ochtenden per week naar deze klas om de Nederlandse taal beter onder de knie te krijgen. De rest van de schoolweek draaien ze mee in hun eigen groep.

De leerkrachten gebruiken verschillende coöperatieve werkvormen. “We willen dat kinderen gaan voelen, zien, horen en spelen”, zegt Anouk. “Dat is dé manier om taal te leren. Aan de hand van thema’s en woordkaarten van *Praten met Pim* helpen we kinderen aan een kapstok in hun hoofd, waaraan ze woorden op kunnen hangen.”

Aan de slag met woordkaarten

Het volgende onderwerp binnen het thema is het kerstdiner. Anouk vertelt over het servies, het bestek en het tafeldekken en laat alle voorwerpen één voor één zien. Ze gebruikt heel duidelijk lidwoorden en kinderen plakken een rode sticker op een voorwerp als het woordje ‘het’ ervoor staat. Dat is een goed geheugensteuntje voor het onthouden van ‘het-woorden’. De kinderen dekken vervolgens samen de tafel, wijzen de voorwerpen aan die Anouk opnoemt en zeggen tot slot de woorden na. Ze zijn steeds erg enthousiast: hun vingers vliegen de lucht in bij elke vraag.

Meppen op woordkaarten

Als Anouk voorstelt om te gaan ‘vliegenmeppen’, springen de kinderen meteen op. Anouk legt een reeks woordkaarten neer met woorden rond het kerstthema en de kinderen meppen fanatiek met een vliegenmepper op de kaart met het woord dat ze noemt. Een tweede groep kinderen gebruikt de Bee-Bot, een robotbij die zich beweegt over een vierkant met zestien vakjes met woordkaarten. De kinderen wijzen een woord aan en stellen de Bee-Bot zo in, dat hij naar het juiste vakje toe rijdt. Aan het eind van de les mogen alle kinderen een net geleerd woord inspreken op een ‘praatknipper’, een handig opnameapparaatje waarop ze hun zelf ingesproken woorden terug kunnen horen. Een intensieve, leerrijke ochtend, én eentje waar de kinderen veel plezier aan beleefden.

Werken met SLO-taaldoelen

De deeltijdschakelklassen in Enschede werken zonder methode. Hun werkwijze is gebaseerd op de NT2-didactiek en de jonge kind-doelen van SLO, aangevuld met Praten met Pim. SLO maakte voor het jonge kind voor elk leergebied een inhoudskaart met een overzicht van het mogelijke onderwijsaanbod, in de vorm van aanbodsdoelen. Ook voor taal is er een uitgebreide inhoudskaart, die de doelen en vaardigheden per taaldomein omschrijft. Gäby van der Linde-Meijerink (leerplanontwikkelaar Jonge Kind SLO): “Deze inhoudskaarten maakten we om scholen houvast te bieden. In één document staan de doelen op het gebied van mondelinge taalvaardigheid, taalbeschouwing, lezen en schrijven beschreven.” SLO-leerplanontwikkelaar Martin Klein Tank: “Aan de hand van deze inhoudskaarten wordt direct inzichtelijk waar je voor de taaldomeinen aandacht aan besteedt. Ook als je zonder methode werkt, heb je een heldere richtlijn voor wat het onderwijsaanbod kan zijn.”

Ondersteuning op kindniveau

Teamleider Rianne: “We hebben een duidelijke jaarplanning voor ons onderwijs, die weergeeft welke ontwikkeling een kind moet hebben doorgemaakt tegen de tijd dat hij of zij naar groep 3 gaat. De aanbodsdoelen van SLO voor alle leergebieden geven ons daarbij richting. Wij vullen vervolgens per week in waar we aan gaan werken met de klas, aan de hand van thema’s die passen bij de belevingswereld van de leerlingen. Daarbij kijken we ook zorgvuldig naar het individu: wat heeft het kind nu nodig om de volgende stap te zetten in zijn ontwikkeling?”

Ook thuis aandacht voor taal

De deeltijdschakelklassen doen hun best om ouders, verzorgers en gezinnen ook meer bij de taalontwikkeling van leerlingen te betrekken. Ze stimuleren ouders om prentenboeken voor te lezen en zijn bezig met het vernieuwende project BereSlim. Dit is een online afgeschermd omgeving waar ouders digitale boeken kunnen bekijken en samen met hun kind kunnen lezen. Teamleider Rianne Buist: “We hebben een aantal boeken geselecteerd die de woordenschat van jonge kinderen versterken en die laten we nu digitaliseren. We hopen dat ouders zo enthousiast worden, dat ze ook thuis vaker met voorlezen en boeken aan de slag gaan.”

Meer zelfvertrouwen

Het goed bereidende lesaanbod is de grootste kracht van de deeltijdschakelklassen in Enschede. De heldere didactiek en Praten met Pim zorgen ervoor dat alle kinderen dezelfde woordenschat leren en bij elk woord hetzelfde beeld hebben. Naast de deeltijdschakelklassen gebruiken vrijwel alle peuteropvang- en onderbouwgroepen en logopedisten in Enschede Praten met Pim nu als aanvulling op hun eigen lesmethodiek. Voor kinderen is Praten met Pim een herkenbare basis, van peuteropvang tot en met groep 2. “De deeltijdschakelklassen werken heel goed”, zegt Anouk. “Kinderen groeien in de klas. Ze kunnen zich beter uitdrukken en durven veel meer te zeggen. Meer taalontwikkeling zorgt voor meer zelfvertrouwen en maakt contact maken makkelijker. Bovendien vinden ze de speelleeractiviteiten hartstikke leuk. ‘Ben je morgen ook open?’, vragen ze me regelmatig, als ze op woensdag hun laatste les van de week gehad hebben.”

Goede samenwerking basisscholen

De leerkrachten van de deeltijdschakelklassen werken nauw samen met de leerkrachten van de basisscholen in de gemeente. Ze bekijken samen wat elke leerling nodig heeft om zijn of haar taalvaardigheden optimaal te ontwikkelen. De schakelklassen hebben ook een co-teacher. Zij ondersteunt leerkrachten van de groepen 1 en 2 op basisscholen bij het begeleiden van leerlingen met verminderde taalontwikkeling. Anouk: “Wij komen niet vertellen hoe het moet, maar we werken samen met de leerkracht. Co-teaching is niet vrijblijvend. Ik leer de leerkracht in de ‘moedergroep’ wat leerlingen nodig hebben en welke aanpak daarbij werkt. Als leerkrachten bepalen we samen de onderwijsbehoefte van de leerling en versterken we elkaar. Als we allebei dezelfde aanpak hanteren, werkt dat beter voor het kind. Wij zijn een vraagbaak binnen het IKC en krijgen vragen over peuters, kleuters en basisschoolkinderen.”

Mooie resultaten

De leerkrachten zijn heel tevreden over de resultaten die de afgelopen jaren zijn geboekt. “In 2008 werkten we nog op onze eigen eilandjes, maar nu is er intensieve samenwerking tussen de leerkrachten van de schakelklassen en de leerkrachten van de moedergroepen ontstaan”, zegt Rianne. “Samen zorgen we dat kinderen met een taalachterstand voorbereid worden op groep 3. Daar zijn we trots op.” ☺

Aan de slag met een schooleigen curriculum lastig?

Is het aan de slag gaan met een schooleigen curriculum lastig? Misschien in eerste instantie, maar door als team samen te werken, de tijd te nemen én vooral met elkaar in gesprek te gaan, krijg je eigenaarschap over het curriculum op jouw school. Dat laten de scholen zien die al eerder deze stap namen. Als uitgangspunt voor de nieuwe aanpak maken scholen in het primair onderwijs gebruik van aanbodsdoelen*.

SLO heeft voor ieder leergebied van het primair onderwijs de inhoud (voor zowel kennis, vaardigheden als houding) geformuleerd in de vorm van aanbodsdoelen. Deze worden weergegeven in inhoudslijnen met drie fasen (fase 1/jonge kind, fase 2 en fase 3). Inhoudslijnen met aanbodsdoelen vormen een kader waarin inzichtelijk wordt gemaakt waar de leerkracht met de leerlingen aan werkt. Schoolteams (en andere partijen) kunnen dit kader gebruiken bij de ontwikkeling van eigen onderwijsleerlijnen en hiermee bouwen aan een schooleigen curriculum. Daarnaast zijn de onderwijsleerlijnen de basis voor een beredeneerd aanbod waarin ruimte is voor o.a. activiteiten, te gebruiken lesmateriaal en beoogd leerlinggedrag (bijv. in kind-, leer- of beheersingsdoelen).

*Aanbodsdoelen

De aanbodsdoelen vind je op:

>> slo.nl/thema/meer/jonge-kind/doelen-jonge-kind

Aan de slag met een schooleigen curriculum: enkele gouden tips

- Focus op de ontwikkeling van een schoolcurriculum en begin klein: bijvoorbeeld met het uitwerken van het curriculum voor één thema bij wereldoriëntatie.
- Ga met elkaar in gesprek over de doelen, passende inhouden en doorlopende leerlijn en niet alleen over de organisatie.
- Zorg voor eigen inbreng van leerlingen bij een thema.
- Schep ruimte in het curriculum door inhouden van verschillende vakken bij elkaar te brengen, bijvoorbeeld een onderwerp vanuit verschillende perspectieven bekijken.
- Zie de kerndoelen als inhoudelijk kompas en maak gebruik van de aanbodsdoelen voor afstemming hierop.
- Maak gebruik van elkaars expertise.
- Neem de tijd om samen het curriculum op jouw school te ontwikkelen en vorm te geven in de praktijk. Plan studiedagen!
- Realiseer je dat het een proces is van ontwikkelen, evalueren en blijven verbeteren!

Intakevragenlijst en gespreksplaat voor de onderbouw

Stimulerend signaleren op OBS Het Atelier in Diemen

“Als leraar ga je er vaak vanuit dat kinderen een hoop weten en kennen, maar is dat ook zo?” begint Willeke Rol, ECHA-specialist hoogbegaafd, eigenaar Bright Kids en projectbegeleider meer-en hoogbegaafdheid op OBS Het Atelier, “Het signaleren van een kleuter met een voor-sprong of achterstand wordt pas echt duidelijk met deze intakevragenlijst.” De vragenlijst is ontwikkeld door SLO, en geanalyseerd en constant verbeterd met behulp van experts, zoals Willeke. “Het is belangrijk dat kinderen gezien worden.”

Tekst: Anne-Maaike Ekkelkamp • Fotografie: Wilco van Dijen

OBS Het Atelier in Diemen maakt gebruik van de intakevragenlijst. Een verademing voor de ouders van Sven. Hij is een van de kinderen uit de kleuterklas van het Atelier, die dankzij de vragenlijst passend onderwijs krijgt. “Op zijn vorige school moesten zijn ouders vechten om extra werk voor hem. Het is een slimme kleuter die uitdagingen nodig heeft. Toen hij op het Atelier kwam, is dat dankzij de intakevragenlijst direct gesignaleerd.” In de klas is dat gelijk zichtbaar. Terwijl de rest van de klas in een kring een filmpje kijkt, zit Sven in de rekenhoek sommetjes op te lossen. Zijn juf kijkt af en toe naar hem: als hij dat graag wil, dan mag dat.

De belangrijkste waarde op het Atelier is respect voor elkaar. Willeke: “We onderhouden met zijn allen het gebouw, en zitten niet alleen in ons eigen lokaal, ook de gangen worden benut voor een optimale, rijke leeromgeving. De focus ligt hier echt op de kinderen. Zo is er op de gang ruimte om te kijken naar insecten in de natuur. Net als het gebouw is de vragenlijst niet alleen bedoeld voor kleuters. De vragenlijst is ook handig voor kinderen die later instromen, door bijvoorbeeld een verhuizing. Je geeft de leeftijd en de ontwikkeling van het kind aan. Ik vind het een prachtige indicatie en denk dat het voor alle kinderen werkt.”

Zelfredzaamheid

Dat Sven als kleuter goed is in lezen en schrijven, betekent niet dat hij alles goed kan. Tijdens het intakegesprek met zijn ouders kwam naar voren dat hij zichzelf nog niet kan aankleden. “Dat laat zien dat een vragenlijst goed is om door te nemen. We weten nu vanaf het eerste moment hoe we met hem moeten omgaan en wat we hem kunnen leren. Dat geldt ook voor knutselen. Sven kan goed nadenken, maar vindt knutselen lastig. Daar houdt hij zich minder mee bezig. Toch lukt het hem na een korte uitleg wel.”

Willeke staat achter de intakevragenlijst voor kleuters omdat ze zelfredzaamheid en het aangaan van een commitment met zichzelf de essentie van ontwikkelen vindt. Zelfredzaamheid moet worden aangeleerd: als je niet je schoenen aan kan doen, hoe kun je dan een boek uit de kast pakken? Ook de sociaal-emotionele ontwikkeling is van belang: een hoogbegaafd kind kan zich juist heel jong of heel volwassen gedragen. Het is voor ouders fijn dat ze hulp krijgen van educatie professionals en het is voor de leerkrachten fijn dat ze vanaf dag één het kind op maat kunnen begeleiden. Want het niveau verschilt per kind. “Vaak wordt er gedacht dat kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong alles zelf doen en alles zelf kunnen, maar nee, dat is onjuist. Sommige kinderen kunnen tellen tot 100, maar nog niet knippen en plakken. Het gaat om aanleren. Neem als voorbeeld het dekken van de tafel, je moet leren dat je eerste een placemat moet neerleggen en dan pas het bestek. Wie iets aangeleerd krijgt, creëert bewustwording.”

Verrijgingsklas

Het succes van de vragenlijst merkt Willeke in de verrijgingsklas, waarin slimme kinderen van vier verschillende scholen eens per week les krijgen op hun eigen niveau. “De kinderen merken dat zij opeens niet meer de slimste zijn en dagen elkaar uit om te leren. Dúrvan elkaar uit te dagen. Een verlegen meisje stelde zich terughoudend op, maar toen ze eenmaal voor de klas stond en haar werk presenteerde aan haar medeleerlingen, bloeide ze op.”

Het is goed dat ouders, de leerkracht én het eventuele kinderdagverblijf allemaal nadenken over de ontwikkeling van het kind vanuit hun eigen context. Zet je de uitkomsten naast elkaar dan krijg je een goed beeld van het niveau van een kind. “Hoe de ouders of de leerkracht het kind ervaren, kan gigantisch verschillen. Juist om vanaf dag één te weten wat een kind kan, is mooi. Het zorgt voor een warme overdracht.”

Rijke omgeving

Blijkt uit de intakevragenlijst dat het kind een voorsprong heeft? Dan is deze uitkomst toe te passen in de klas. SLO ontwierp een gespreksplaat met als doel inspiratie te bieden bij het ontwikkelen en geven van verrijkende kleuterlessen. Willeke: “Het is een bewustwording voor leerkrachten om op een andere manier te kijken naar de kinderen. Door het bieden van een uitdagende leeromgeving en door goede vragen te stellen, worden kinderen aangezet tot denken.” Het gaat hier om rijke speelleeromgevingen, zodat het kunnen van het kind echt gezien kan worden. Vaak kan het bestaande materiaal in de klas met een kleine aanpassing verrijkt worden.

“Het is een bewustwording voor leerkrachten om op een andere manier te kijken naar de kinderen.”

“Als je elementen die hobby’s of talenten weergeven, niet in de klas neerzet, zal een talent niet tot uiting komen. Kinderen conformeren zich aan wat er is. Zo hadden de kinderen in de kleuterklas een kiesbord, waar ‘lezen’ niet op stond. Hierdoor durfde een van de slimme leerlingen niet te lezen, want het werd niet aangeboden.” De gespreksplaat is een instrument dat docenten op deze kleine, maar zeer belangrijke dingen wijst. Het gaat om stimulerend signaleren. Dat blijkt ook op het Atelier, waar kinderen uit de kleuterklas al leren rekenen en schrijven. Daarnaast biedt de juf smartgames aan. Terwijl een aantal kinderen samen speelt, wordt al snel zichtbaar voor welk kind de

smartgame makkelijk is of toch nog een beetje moeilijk. Al hebben de kinderen veel vrijheid door de kiesborden, toch wordt voorkomen dat ze altijd hetzelfde kiezen. Naast spelen in de poppenhoek of de bouwhoek, hebben kleuters op het Atelier ook de keuze uit taal, rekenen en het spelen van cognitieve spellen. Door deze rijke leeromgeving worden de meervoudige intelligentie en de executieve vaardigheden gestimuleerd. Het gaat hier om vaardigheden, zoals plannen, verantwoordelijkheid nemen, emoties reguleren en organiseren. "Zes weken in een speelhoek is vaak niet wenselijk. Kinderen worden ook uitgedaagd om een andere speelplek te kiezen. De verschillende speelhoeken zijn uitnodigend neergezet, zodat iedereen zich welkom voelt. "Luisteren naar het kind en inleven in zijn of haar denkwereld blijft erg belangrijk. Op die manier leren zij omgaan met emoties," eindigt Willeke, "dat zie je ook bij Sven. Als iets fout ging, was hij ten einde raad, maar dat gaat al veel beter!"

SLO'er Nora Steenberg-Penterman is ECHA Specialist in Gifted Education en werkt als leerplanontwikkelaar binnen de afdeling primair onderwijs.

Nora: "SLO kreeg steeds vaker de vraag van scholen en experts om een digitale tool voor de intake van begaafde leerlingen. We kwamen tot de conclusie dat onze intakevragenlijst uit 2014 daarvoor een goede basis is. Die vragenlijst hebben we gedigitaliseerd en is te vinden op >> talentstimuleren.nl."

Intake vragenlijst

Het doel van het afnemen van de intakevragenlijst is dat alle kinderen vroegtijdig in beeld zijn, zodat onderwijs en begeleiding goed afgestemd kunnen worden op de ontwikkelingsbehoeften van het kind; en dat ouders en school vanaf het begin samen 'kijken en werken' ten gunste van het kind. De tool is evidenced based en bevat kenmerken uit het onderzoek van Mooij en Smeets, het SLO-boek *Kijk op ontwikkeling in de voorschoolse voorzieningen* en screeningslijsten van Desirée Houkema.

"Luisteren naar het kind en inleven in zijn of haar denkwereld blijft erg belangrijk."

Hoe zie jij talenten van jonge kinderen?

Stimulerend signaleren
 Hoe herken je potentie bij een kind? Zijn talenten altijd te zien? Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak.

1) Waarnemen: Wat zien we?
 Elk kind heeft diverse talenten. De in aanpak aanwezige talenten zijn niet bij elk kind even sterk. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak.

2) Begrijpen: Wat heeft het kind nodig?
 Analyseer de interpretatie die erachter staat, met zoveel mogelijk betrouwbare informatie. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

3) Plannen: Wat gaan we doen?
 Bespreek met de kinderen wat ze willen leren en stel doelen voor de komende periode. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

4) Realiseren: Hoe gaan we het doen?
 Het leerproces begeleiden. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

Hoe stimuleer jij talenten van jonge kinderen?

1) Waarnemen: Wat zien we?
 Elk kind heeft diverse talenten. De in aanpak aanwezige talenten zijn niet bij elk kind even sterk. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak.

2) Begrijpen: Wat heeft het kind nodig?
 Analyseer de interpretatie die erachter staat, met zoveel mogelijk betrouwbare informatie. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

3) Plannen: Wat gaan we doen?
 Bespreek met de kinderen wat ze willen leren en stel doelen voor de komende periode. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

4) Realiseren: Hoe gaan we het doen?
 Het leerproces begeleiden. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

Hoe ga je om met de verschillen?

1) Waarnemen: Wat zien we?
 Elk kind heeft diverse talenten. De in aanpak aanwezige talenten zijn niet bij elk kind even sterk. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak. Stimulerend signaleren is een integrale en cyclische aanpak.

2) Begrijpen: Wat heeft het kind nodig?
 Analyseer de interpretatie die erachter staat, met zoveel mogelijk betrouwbare informatie. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

3) Plannen: Wat gaan we doen?
 Bespreek met de kinderen wat ze willen leren en stel doelen voor de komende periode. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

4) Realiseren: Hoe gaan we het doen?
 Het leerproces begeleiden. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn. Dit kan de leerling zijn.

Nu al voorbereiden op de curriculumherziening?

Wat kan je op school doen ter voorbereiding op de curriculumherziening?

Ontwikkelteams van leraren en schoolleiders werken in Curriculum.nu voor negen leergebieden aan bouwstenen voor een herziening van het landelijk curriculum voor het primair en voortgezet onderwijs. Als hun voorstellen en aanbevelingen door minister Slob en de Tweede Kamer dit najaar positief worden ontvangen, wordt de komende jaren gewerkt aan een uitwerking van bouwstenen tot nieuwe, wettelijk verankerde, kerndoelen en eindtermen.

Wachten met vernieuwen hoeft niet

Landelijke invoering van nieuwe onderwijsdoelen voor alle sectoren gaat van alle scholen en leraren een inspanning vragen. Maar curriculumvernieuwing is een continu proces. Het is niet nodig om als school te wachten met de actualisering van het onderwijsprogramma tot de kerndoelen en eindtermen integraal vernieuwd zijn en verplicht worden. Je kunt nu al aan de slag met vernieuwing van het schoolcurriculum, of delen daarvan.

4 tips om dit schooljaar al te beginnen

1. Investeer in voldoende kennis over curriculumontwikkeling

De vrijheid van Nederlandse scholen om een eigen koers te varen en zich inhoudelijk te profileren is in vergelijking met ons omringende landen opvallend groot. Als schoolteam heb je bijvoorbeeld ruimte om te kiezen welke doorlopende leerlijnen je aanbiedt, welke lesmaterialen je hanteert en hoe je de ontwikkeling van leerlingen ondersteunt en in beeld brengt. Het schoolcurriculum gericht naar je hand zetten, doet een beroep op het ontwerpend vermogen van de leraren en schoolleiding. Investeer om te beginnen in kennis over curriculumontwikkeling, bijvoorbeeld door de informatie op:

>> slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling

2. Initieer het gesprek op school

Als vertrekpunt voor een herontwerp van het schoolcurriculum gelden:

- de eigen beelden van het team van de huidige onderwijspraktijk (wat er al is en loopt)
- de landelijke inkadering (wat moet en wat mag)
- de speerpunten in de school (waar de school voor staat en zich mee profileert) en
- de inhoudelijke raakpunten van de leergebieden, om te komen tot een meer samenhangend onderwijsaanbod voor de leerling (een raakpunt van kunstzinnige oriëntatie en wetenschap en techniek kan bijvoorbeeld leiden tot een gemeenschappelijk project).

Gebruik de *Curriculumwaaier* om op school het gesprek aan te gaan in gemeenschappelijke taal:

>> magazines.slo.nl/curriculumwaaier

3. Bepaal de tijdlijn van de ontwikkeling

Ga je aan de slag met het verbeteren, vernieuwen of veranderen van (onderdelen van) het curriculum van de school? Er zijn verschillende activiteiten waarmee je een ontwikkelproces kunt starten. Welke activiteiten nodig zijn, hangt af van de situatie en de vragen die het schoolteam heeft. Met behulp van de ontwikkelkaarten die SLO met scholen heeft gemaakt en uitgeprobeerd, werk je toe naar een tijdlijn met activiteiten die je samen met je team wilt aanpakken. Je vindt je ze op:

>> magazines.slo.nl/ontwikkelkaarten

4. Kijk eerst eens naar digitale geletterdheid en burgerschap

Curriculum.nu werkt aan voorstellen voor de nieuwe leergebieden digitale geletterdheid en burgerschap. Voor die gebieden gelden momenteel geen verplichte kerndoelen; wel zijn er voorbeeldmatige leerlijnen en materialen beschikbaar. Breng in kaart wat je school hieraan al doet, en vergelijk dat met de visie en uitwerkingen van de ontwikkelteams. Uiteraard kan het team er ook voor kiezen om komend schooljaar te experimenteren met een ander leergebied, dat goed past bij de ontwikkelingen op school. De visies op de leergebieden en een eerste uitwerking in kennis en vaardigheden staan op: >> curriculum.nu/voorstellen

Hoe doe je dat nou?

10-14 onderwijs...

Vijf tips om een 10-14 curriculum te ontwikkelen

Niet alleen 10-14 scholen, maar ook reguliere scholen in het primair en voortgezet onderwijs hebben baat bij een doordacht 10-14 curriculum. SLO begeleidt enkele scholen in de 10-14 pilots die mogelijk gemaakt zijn door het ministerie van OCW. De eerste ervaringen leveren de volgende tips op voor scholen die ermee aan de slag willen:

1

Neem tijd voor het ontwikkelen van een visie

Een visie is de verbindende schakel tussen alle onderdelen van het curriculum. Neem tijd om als ontwikkelteam een visie te ontwikkelen die richting geeft aan wat je wilt bereiken met 10-14 onderwijs.

2

Ontwikkel duidelijke leerlijnen en leerdoelen

Een handig hulpmiddel daarbij zijn de leerdoelkaarten op de website Leerplan in beeld. Op de webpagina 10-14 komen uiterlijk eind dit jaar uitgewerkte voorbeelden van specifieke leerdoelkaarten voor de doelgroep 10-14.

3

Maak keuzes in leerdoelen

Leerdoelen geven inzicht in hetgeen geleerd wordt. Maak daarin duidelijke keuzes, kies een kern van doelen voor alle leerlingen en geef mogelijkheden tot verbreding en verdieping, het liefst door leerlingen zelf gekozen.

4

Neem voldoende tijd voor evaluatie

Evaluatie is nodig in alle fasen (analyse, ontwerp, ontwikkeling en implementatie) van curriculumontwikkeling. Durf te experimenteren en met de geleerde lessen ruimte te nemen om het curriculum te verbeteren.

5

Leer van andere 10-14 scholen

Iedere 10-14 school ontwikkelt een eigen curriculum met schooleigen accenten vanuit de eigen visie. Maar in dat ontwikkelproces zitten vaak gedeelde leerpunten. Stel je open voor andere 10-14 scholen en bevrage partners die willen meedenken in het 10-14 curriculum.

Meer informatie:

>> slo.nl/thema/meer/10-14-onderwijs

Margareth Arnts
Procesbegeleider
10-14 onderwijs

“De slaagkans voor een goede verbinding tussen po en vo is groot. Dat illustreren de 12 pilotscholen 10-14 onderwijs, het enthousiasme van leerlingen en de enorme belangstelling van het onderwijsveld.”

Julia
Leerling Onderwijsroute 10-14 Zwolle

“Ik wilde op z'n minst de mogelijkheid hebben om nog geen definitieve niveaukeuze te maken”

Dorien Bosselaar
Projectleider Tienercollege Noordoostpolder

“We vinden het belangrijk dat leerlingen stapsgewijs leren omgaan met de keuzeruimte binnen het lesprogramma.”

Judith Pool
Leraar Onderwijsroute
10-14 Zwolle

“In de praktijk is het vooral een zoektocht, waarbij we voor ogen moeten houden dat de eigenheid van het vak niet in het gedrang komt”

Chris Hazelebach
Onderwijsadviseur
KVLO

“Op twee 10-14 scholen zag ik bevlogen docenten dankbaar gebruik maken van de mogelijkheden om voor bewegen en sport een nieuw curriculum te ontwikkelen.”

Maaïke Rodenboog
Projectleider 10-14, SLO

“Uiteindelijk is 10-14 onderwijs ‘slechts’ een stap in de totale leerloopbaan van leerlingen en willen we hen op een simpele manier laten doorstromen.”

Waar vind je de huidige 10-14 scholen?

De scholen uit pilot 1:

- Spring High in Amsterdam;
- Tienercollege in Gorinchem;
- LeerOnderneming in Ridderkerk;
- De Overstap in Zetten;
- TienerschoolO2G2 in Groningen;
- Onderwijsroute 10-14 in Zwolle.

De scholen uit pilot 2:

- Onderwijslabo10 in Rotterdam;
- NOVA Tienercollege in Dordrecht;
- Agora 10-15 in Groesbeek;
- Tienerschool in Sneek;
- Tienercollege Noordoostpolder in Emmeloord;
- SOOOOL 10-14 in Horst

Blijf op de hoogte van de activiteiten van SLO

Abonneer je op onze nieuwsbrieven:
>> slo.nl/over-slo/nieuwsbrieven

Abonneer je op ons magazine SLO Context
>> slo.nl/over-slo/magazines/aanmeldformulier-slo

Bezoek onze website
>> slo.nl

Meer weten over wat SLO voor jou en je school kan betekenen? Neem dan contact met ons op via communicatie@slo.nl.

slo

Volg ons op social media:

[slo.expertisecentrum](https://www.facebook.com/slo.expertisecentrum)

[company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

[SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)